

DOI: <https://doi.org/10.54937/ssf.2023.22.4.62-71>

Výsledky kvalitatívneho výskumu kauzálnych súvislostí medzi klavírnou interpretáciou pedagóga a percepčnými zručnosťami žiakov v mladšom školskom veku

Results of Qualitative Research of Causal Relation Between the Teacher's Piano Performance and Perceptual Skills of Young Learners

Zuzana Kentošová

Abstract

The piano performance as a way of direct and live performance of a musical work has become the subject of many research studies which deal primarily on its artistic application. The article introduces a qualitative research of the teacher's piano performance in relation to the acquisition of perceptual skills with an effort to take into account the specificities and benefits of piano performance in the context of the didactic practices of the music-pedagogical concept of Juraj Hatrik in primary musical education. The article reflects the description and results of the qualitative research realised by means of a multiple-case study – causal relation between the teacher's piano performance and perceptual skills of young learners.

Keywords: Teacher's piano performance. Perceptual skills. Music-pedagogical conception of Juraj Hatrik. Experimental music intervention. Young learner. Case study.

Úvod

Humanistický prístup, antropologicky orientovaná filozofia a z toho plynúci inovatívny pohľad na žiaka ako jedinečnú osobnosť so špecifickými vlastnosťami, schopnosťami a emóciami predkladá zámer rozvíjať osobnosť žiaka celostne a všestranne. V snahe aplikovať vyššie uvedený pohľad do primárnej hudobnej edukácie bolo hlavným cieľom kvalitatívneho výskumu preniknúť do hĺbky skúmaného javu a prostredníctvom experimentálnej hudobnej intervencie (ďalej „EHI“) skúmať kauzálne súvislosti medzi klavírnou interpretáciou pedagóga a percepčnými zručnosťami žiakov v mladšom školskom veku so zreteľom na ich individuálnosť a jedinečnosť. Východiskom experimentálnej hudobnej intervencie sa stali špecifiká klavírnej

interpretácie pedagóga a princípy hudobno-pedagogickej koncepcie Juraja Hatríka.

Metodologické východiská výskumu

Zámerom kvalitatívneho výskumu bolo realizovať intervenčný zásah v podobe experimentálnej hudobnej intervencie kvalitatívneho charakteru. Didaktický experiment v podobe EHI „vystupoval“ v rámci výskumu ako typ výskumnej experimentálnej metódy, pričom prípadová štúdia bola výskumnou stratégiou, na základe ktorej bola EHI zhodnotená, resp. výsledky kvalitatívneho výskumu interpretované. Tieto metodologické východiská súviseli so závisle premennou výskumu – percepčné zručnosti, ktoré sú značne individualizované. Ich podobu a kvalitu ovplyvňuje množstvo faktorov, ktoré bolo potrebné vo výskume brať do úvahy. Vzhľadom na cieľ výskumu a množstvo faktorov ovplyvňujúcich percepčné zručnosti bol výskumný súbor vytvorený zámerným výberom. Na základe výsledkov jednotlivých druhov testov viažucich sa k aktívnemu počúvaniu hudby a vopred určených znakov a charakteristík relevantných pre podmienky nášho výskumu bol realizovaný zámerný výber subjektov zo školskej triedy 4. ročníka ZŠ. Výskumný súbor tvorili štyria žiaci štvrtého ročníka ZŠ s vybranými protipólovými úrovňami a charakteristikami:

- v osobnostných vlastnostiach;
- v kognitívnej oblasti – úroveň kognitívnych schopností;
- v umeleckej oblasti – úroveň hudobných schopností, úroveň spevácko-reprodukčných schopností, úroveň rozvoja zmyslu pre chápanie hudobno-výstavbovej štruktúry;
- vo vzťahu žiaka k hudbe – hudobné záujmy, „rodinná hudobná anamnéza“, doterajšie receptívne skúsenosti.

Tieto kritériá najviac ovplyvňujú podľa Holasa (2013), Sedláka a Váňovej (2013) stupeň adekvátnosti hudobného vnímania, a tým i získavanie a rozvoj percepčných zručností. V rámci výskumu sme pracovali so štyrmi žiakmi štvrtého ročníka primárneho vzdelávania základnej školy, ktorí vykazovali rôznu „protipólovú“ úroveň a charakteristiku vo vyššie uvedených aspektoch a oblastiach. Okrem toho pri vybraných subjektoch hlavného výskumu boli zohľadňované ďalšie faktory ovplyvňujúce získavanie percepčných zručností: receptívny zámer vnímateľa, spôsob prijímania informácií, dekodovanie a interpretácia získaných informácií, spôsob zaradenia vnímaného do kontextu životných skúseností žiaka, zásoba mimohudobných skúseností, motivácia jedinca (záujmy a potreby), hudobné preferencie. V tejto súvislosti boli žiaci mladšieho školského veku (vzorka výskumu) prípadmi (termín na označenie subjektov výskumu používaný v prípadovej štúdii).

Realizácia a priebeh experimentálnej hudobnej intervencie

Experimentálna hudobná intervencia mala kvalitatívny charakter, ktorý súvisel s vplyvom vyššie uvedenej intervencie na rozvoj (podobu a kvalitu) percepčných zručností žiaka v mladšom školskom veku. Pri tvorbe aplikačného produktu EHI bolo zohľadnených niekoľko princípov, na základe ktorých sme vytvorili jednotlivé intervenčné zásahy:

- stimulácia pozitívneho vzťahu k hudbe prostredníctvom komplexu hudobných činností, tvorivosti a zážitku (ŠVP 2015);
- špecifiká klavírnej interpretácie pedagóga v hudobnej edukácii;
- hudobno-pedagogická koncepcia Juraja Hatríka;
- vopred dané kritéria výberu klavírnych skladieb pre detského poslucháča;
- komplexná hudobná analýza klavírnych skladieb ako východisko pre pedagogické využitie príslušnej klavírnej skladby;
- určenie poradia klavírnych skladieb v závislosti od zrozumiteľnosti hudobnej reči.

Jednotlivé intervenčné zásahy (spolu 10) prebiehali na hodinách hudobnej výchovy raz týždenne v časovom trvaní 45 minút. Vzhľadom na metodologické prístupy výskumu (epistemologický postoj výskumníka v kvalitatívnom výskume) uskutočnil interpretáciu klavírnych skladieb a celkovú realizáciu jednotlivých intervenčných zásahov výlučne výskumník. Súčasťou realizácie intervenčných jednotiek bolo vytvorenie videozáznamu každej z nich. Potreba audiovizuálneho záznamu súvisela s cieľom zachytiť, v čo najväčšej možnej miere dáta kvalitatívneho charakteru (emocionálny výraz, prejavy a reakcie detí, mieru pozornosti a iné).

Analýza a interpretácia výsledkov výskumu

Kvalitatívny charakter výskumu ovplyvnil spôsob vyhodnocovania dát získaných z jednotlivých intervenčných stretnutí. Získané dáta sme podrobili analýze s cieľom zachytiť podobu a úroveň pozorovanej percepčnej zručnosti skúmaných žiakov na začiatku a na konci intervencie a popísať vplyv EHI na rozvoj (podobu a kvalitu) percepčných zručností skúmaných žiakov (zachytiť vývinové zmeny v časovom horizonte, zachytiť a opísať jedinečné a originálne uchopenia problematiky i nepredvídané reakcie). Analyzovali sme kvalitatívne dáta vzťahujúce sa:

- k hudobnému zážitku (špecifickosť a jedinečnosť hudobného zážitku z hľadiska obsahu a z hľadiska zachytenia časového vývoja hudby);
- k identifikácii a rozlišovaniu výrazových a formotvorných prostriedkov hudby v súvislosti s emocionálno-výrazovými kvalitami hudby.

Výsledky analýzy kvalitatívnych dát jednotlivých skúmaných prípadov poukazujú na špecifickosť, originalnosť a jedinečnosť žiakov v rámci celkového získavania perцепčných zručností. Kauzálné súvislosti medzi klavírnou interpretáciou pedagóga a perцепčnými zručnosťami žiakov, ktoré vyplynuli z celkového intervenčného procesu umožňujú odpovedať na výskumnú otázku: „Aký je vplyv experimentálnej hudobnej intervencie založenej na špecifikách klavírnej interpretácie pedagóga a hudobno-pedagogickej koncepcii Juraja Hatrika na rozvoj (podobu a kvalitu) perцепčných zručností žiaka v mladšom školskom veku?“. Na stanovenú výskumnú otázku sme odpovedali prezentovaním výsledkov analýzy kvalitatívnych dát vzťahujúcich sa k hudobnému zážitku a prezentovaním výsledkov pozorovania konkrétnych žiakov v identifikácii a v rozlišovaní výrazových a formotvorných prostriedkov hudby.

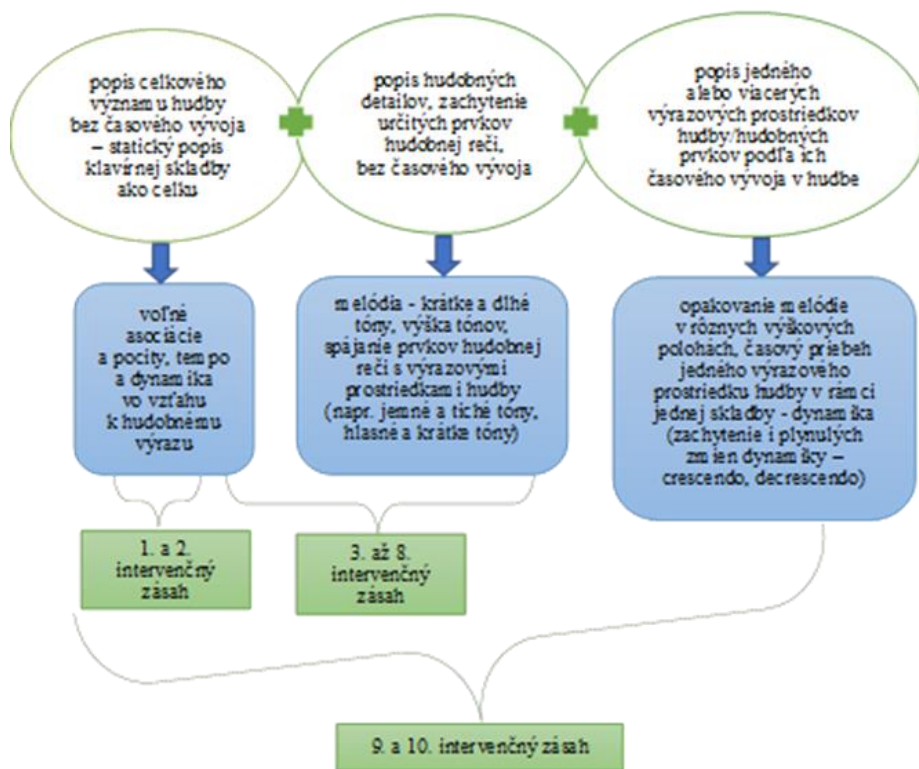
Výsledky výskumu boli prezentované a interpretované v rámci jednotlivých prípadových štúdií (Nina, Tobiáš, Michal, Vanesa). Kvalitatívne dáta získané z jednotlivých intervenčných stretnutí pozostávali z verbálnych a písomných odpovedí, ktoré sa vzťahovali k hudobnému zážitku z prvého počúvania každej klavírnej skladby bez podania akejkoľvek informácie. Verbálne a písomné odpovede skúmaných prípadov sme podrobili syntéze a analýze. Zaznamenané odpovede boli zoskupené do kategórií, ktoré najviac vystihovali hlavné koncepty jednotlivých odpovedí (Tabuľka 1).

Významným zistením a podnetom pre ďalší výskum bolo zachytenie výskytu synestézií v odpovediach žiakov: napr.: „skladba bola sladká“, „skladba bola ľahká ako pierko“ a iné, čím sa z nášho pohľadu ponúka možnosť vystavať nové metodické postupy na stimulácii synestézií. Vzhľadom na limity príspevku uvádzame ako príklad obsah hudobného zážitku len žiačky Niny v Tabuľke 1. Podobne boli spracované i obsahy hudobných zážitkov ďalších troch skúmaných prípadov. Analýza odpovedí žiakov, ktoré sa vzťahovali k hudobnému zážitku, odhalila ich časovú dimenziu. Ukázalo sa, že žiaci naprieč jednotlivými intervenčnými stretnutiami verbalizovali hudobný zážitok z hľadiska zachytenia časového vývoja hudby tromi spôsobmi.

Tabuľka 1: Obsah hudobného zážitku – Nina
(zdroj: vlastné spracovanie)

názov klavírnej skladby	Klavírna skladba			
	bola ...	vo mne vyvolávala pocity ...	pri počúvaní klavírnej skladby som si predstavovala ...	v klavírnej skladbe som postrehla ...
Jesenné ráno	„hlasná, krásna, pomalá, tanečná sladká“	„príjemné, cítila som sa ako v nebi“	-	„záver bol uspávací, pomalé tempo“
Cirkusové kone	„smiešna, veselá, roztomilá, tanečná, rozprávková“	„cítila som sa pri nej príjemne“	-	„rýchle tempo“
Kroky v tme	„trhavá, dynamická“	„vzrušujúce“	-	„krátke tóny (staccato), hlasné a tiché tóny“
Zvony	„tichá, uzatvorená, jemná“	„cítila som sa uvoľnene, veľmi príjemne“	-	„legato, rýchle a pomalé tóny“
Zajačik	„jemná“	„príjemné“	„padanie snehu, vločky padajúce na zem“	„tichý jemný zvuk, hladké tóny, staccato“
Divoký jazdec	„rýchla“	-	-	„staccato, rýchle tempo“
Radostná pieseň o zime	„jemná, ľahká“	„príjemné“	„jemné tancovanie, tanec v divadle“	„jemné a hladké tóny“
Lento	„strašidelná, smutná, žalostná, vážna“	-	-	„pomalé tempo, dynamika – hlasno, ticho“
Baba Jaga	„rýchla“	„príjemné“	„rýchle tanečné kroky ako na bále kde sa tancuje“	„rýchle tempo, dynamika – hlasné, stredne silné, zosilňovanie, silné, zoslabovanie, tiché“
Mesiac svieti nad lúkami	„šťastná, dlhá, hlasná, tichá“	„príjemné“	„zima a sneh“	„legato a staccato, rýchle tempo, šťastná melódia, ľahavý rytmus, hlasná dynamika“

Obrázok 1 znázorňuje časový sled jednotlivých spôsobov popisu hudobného zážitku žiačky Niny, ktorý sme zaznamenali. U ostatných prípadov bol taktiež zaznamenaný časový sled jednotlivých spôsobov popisu hudobného zážitku, pričom individuálnosť žiakov sa prejavila práve v ich rozličnom prístupe v rámci verbalizácie hudobného zážitku ako i celkovej schopnosti/neschopnosti verbalizovať hudobný zážitok až na úrovni popisu časového vývoja určitého výrazového prostriedku hudby.

Obr. 1: Časový sled spôsobov popisu hudobného zážitku Nina
(zdroj: vlastné spracovanie)

V snahe zhrnúť vplyv EHI na rozvoj percepčných zručností skúmaného prípadu boli formulované konkrétne kauzálne súvislosti plynúce z celkového intervenčného procesu, ktoré výrazne ovplyvnili podobu a kvalitu percepčných zručností v súvislosti s klávirnou interpretáciou pedagóga. Tabuľky 2 a 3 prezentujú celkové zhrnutie výsledkov pozorovania jednotlivých žiakov. Na základe výsledkov pozorovania a následnej formulácie kauzálnych súvislostí je možné uvažovať o pozitívnom vplyve EHI na rozvoj percepčných zručností žiakov. Podoba, kvalita i miera rozvinutia percepčnej zručnosti závisí od mnohých determinantov, ktorých konkrétny vplyv je rôzny u jednotlivých žiakov. Z pozorovania žiakov uvádzame determinanty, ktoré ovplyvnili rozvoj ich percepčnej zručnosti: miera motivácie momentálnej i motivácie z hľadiska potreby ďalšieho hudobného napredovania, miera predchádzajúcej hudobnej skúsenosti, temperament a typologické charakteristiky.

Výsledky prezentované v Tabuľkách 2 a 3 súvisia s porovnaním výsledkov pozorovania percepčnej zručnosti jednotlivých žiakov na konci intervencie. Výrazný progres pozorovaný u všetkých žiakov sme zaznamenali v schopnosti rozpoznávať formotvorné prostriedky hudby, identifikovať

hudobnú formu, postrehnúť plynulé a náhle zmeny tempa, dynamiky. EHI pozitívne ovplyvnila (u všetkých žiakov) percepčnú zručnosť predovšetkým v osvojení si vnímania hudobných princípov a vzájomného vzťahu výrazových prostriedkov hudby a prvkov hudobnej reči ako nositeľov hudobného výrazu, osvojenie si vnímania vzťahu medzi hudobným výrazom a mimohudobným programom, časového vývoja jedného alebo viacerých výrazových prostriedkov hudby v klavírnej skladbe, klavírnej skladby ako nositeľa emocionálno-výrazovej kvality.

Tab. 2: Sumárne zhodnotenie a zhrnutie výsledkov výskumu A¹
(zdroj: vlastné spracovanie)

EHI pozitívne ovplyvnila percepčnú zručnosť predovšetkým v osvojení si vnímania:	NINA	TOBIÁŠ	MICHAL	VANESA
<i>hudobných princípov – opakovanie, kontrast, gradácia</i>	✓	✓	✓	rozvinuté
<i>spojitosti hudobnej formy s výrazovými prostriedkami hudby a s prvkami hudobnej reči</i>	✓	✓	x	mierny progres
<i>vzájomného vzťahu výrazových prostriedkov hudby a prvkov hudobnej reči ako nositeľov hudobného výrazu</i>	✓	✓	✓	✓
<i>vzťahu medzi hudobným výrazom a mimohudobným programom</i>	✓	mierny progres	x	✓
<i>časového vývoja jedného alebo viacerých výrazových prostriedkov hudby v klavírnej skladbe ako celku</i>	✓	✓	x	✓
<i>klavírna skladba ako nositeľ emocionálno-výrazovej kvality hudby</i>	✓	mierny progres	mierny progres	✓

Z uvedeného vyplýva, že u skúmaných prípadov je možné určiť isté spoločné charakteristiky a zároveň odlišnosti súvisiace s podobou a kvalitou percepčných zručností. Výskumné zistenia naznačujú:

- kauzálne súvislosti medzi klavírnou interpretáciou pedagóga a percepčnou zručnosťou žiakov, ktoré poukazujú/dokazujú, že percepčné zručnosti sú značne individualizované, preto nemožno očakávať rovnakú podobu a kvalitu percepčnej zručnosti ako i mieru pozitívneho vplyvu klavírnej interpretácie u všetkých žiakov;
- možnosti vystavať nové metodické postupy súvisiace s aktívnym počúvaním hudby na stimulácii synestézií;

¹ Vysvetlivky k Tabuľke 1 : ✓ – progres, X – nezmenené (progres nenastal), mierny progres – zaznamenaný čiastočný pokrok žiaka, rozvinuté – zaznamenané „výrazné“ rozvinutie percepčnej zručnosti už na začiatku intervencie

- možnosti uplatnenia klavírnej interpretácie pedagóga v primárnej hudobnej edukácii – klavír ako didakticko-motivačný prostriedok;
- dôležitosť vzájomného poznania interpreta a poslucháča (pedagóga a žiaka) ako kľúčových subjektov pedagogickej interpretácie hudobného diela;
- aplikáciu princípov hudobno-pedagogickej koncepcie Juraja Hatríka v kontexte rozvoja perцепčných zručností žiaka v mladšom školskom veku a v prepojení na osobnosť pedagóga ako interpreta;
- možnosti obohatenia repertoáru žiakov primárneho vzdelávania o klavírne skladby, ktoré nie sú súčasťou učebníc hudobnej výchovy.

Tab. 3: Sumárne zhodnotenie a zhrnutie výsledkov výskumu B
(zdroj: vlastné spracovanie)

	PODOBA A KVALITA – rozvoj percepčnej zručnosti skúmaných prípadov na konci intervencie			
KAUZÁLNE SÚVISLOSTI	NINA	TOBIÁŠ	MICHAL	VANESA
<i>hudobný zážitok vo vzťahu ku klavírnej interpretácii pedagóga</i>	umocnený	čiastočne umocnený	neumocnený	umocnený
<i>špecifickosť klavírných skladieb, ktorá pozitívne ovplyvnila ďalšiu percepčnú aktivitu</i>	výrazný rytmický pôdorys skladieb a rýchle tempo	„bohatosť“ harmónie, výrazný rytmus	-	nezachytené resp. všetky klavírne skladby
<i>pozorované determinanty, ktoré výrazne ovplyvnili získavanie percepčnej zručnosti</i>	pozitívny vzťah k hudbe, k spevu a k tancu, vyššia úroveň hudobných schopností, nadmerná pohybová aktivita, zmeny nálad	vyššia úroveň hudobných schopností, rozvinuté harmonické cítenie, nesústredenosť, nižšia úroveň motivácie	nízka úroveň hudobných schopností a motivácie, odmietanie zapojiť sa do hudobných činností	pozitívny vzťah k hudbe a ku klavírnej interpretácii, analýza klavírnej interpretácie po umeleckej i technickej stránke, tendencia žiaci postrehnúť čo najviac výrazových prostriedkov hudby v klavírnej skladbe
<i>klavírna interpretácia vybraných hudobných motívov, tém a schopnosť rozpoznávania formotvorných prostriedkov hudby</i>	pozitívny vplyv	pozitívny vplyv	mierne pozitívny vplyv	rozvinuté
<i>realizácia náhlych a plynulých zmien tempa a dynamiky pri klavírnej interpretácii a rozvoj citlivosti pre uvedené zmeny</i>	pozitívny vplyv	mierne pozitívny vplyv	pozitívny vplyv	rozvinuté
<i>vizuálne vnímanie klavírnej interpretácie pedagóga a percepčná zručnosť</i>	pozitívny vplyv	pozitívny vplyv	pozitívny vplyv	pozitívny vplyv
<i>iné</i>	-	začiatok „budovania“ vzťahu žiaka ku klasickej hudbe (predtým neurčitý)	-	upriamenie pozornosti žiaci na dekódovanie emocionálno-výrazových kvalít hudby

Záver

Kauzálne súvislosti medzi klavírnou interpretáciou pedagóga a percepčnými zručnosťami žiakov potvrdzujú pozitívny vplyv EHI na percepčnú zručnosť. Možno konštatovať, že *intervenčný zásah v podobe experimentálnej hudobnej intervencie založenej na špecifikách klavírnej interpretácie pedagóga a hudobno-pedagogickej koncepcii Juraja Hatríka mal pozitívny vplyv na rozvoj (podobu a kvalitu) percepčných zručností žiaka v mladšom školskom veku*. Ukázalo sa, že podoba a kvalita percepčnej zručnosti zároveň indikuje mieru („pozitívneho“) vplyvu EHI na konkrétneho žiaka voči sebe samému. Podoba, kvalita a v konečnom dôsledku i miera rozvinutia percepčnej zručnosti závisí od mnohých determinantov, ktorých konkrétny vplyv môže byť u žiakov rôzny.

Bibliografia

- Čunderlíková, E. 2013. *Klíčenie semienok*. Bratislava: H plus. ISBN 978-80-88794-59-2.
- Gavora, P. a kol. 2010. *Elektronická učebnica pedagogického výskumu* [online]. Bratislava: Univerzita Komenského. ISBN 978-80-223-2951-4. Dostupné na: <http://www.e-metodologia.fedu.uniba.sk/>
- Hendl, J. 2005. *Kvalitatívni výzkum*. Praha: Portál. ISBN 8073670402.
- Holas, M. 2013. *Psychologie hudby v profesionální hudební výchově*. Praha: Akademie múzických umění. ISBN 9788073312626.
- Miovský, M. 2006. *Kvalitatívni přístup a metody v psychologickém výzkumu*. Praha: Grada Publishing. ISBN 80-247-1362-4.
- Sedlák, F., Váňová, H. 2013. *Hudební psychologie pro učitele*. Praha: Karolinum. ISBN 978-80-246-2060-2.
- Skopal, J., Váňová, H. 2017. *Metodologie a logika výzkumu v hudební pedagogice*. Praha: Univerzita Karlova v Prahe. ISBN 9788024636214.
- Štátny vzdelávací program pre primárne vzdelávanie 2015 [online]. [cit. 11. júna 2021] Dostupné z: <https://www.minedu.sk/data/att/7502.pdf>

Mgr. Zuzana Kentošová, PhD.

Katedra hudobnej, výtvarnej a telesnej výchovy
Prešovská univerzita v Prešove, Pedagogická fakulta
Ul. 17. novembra 15, 080 01 Prešov
zuzana.kentosova@unipo.sk